

Dikkat Hırsız Var: Microsoft Office

İzlem Gözükeleş

(www.sendika.org) , 18 Mayıs 2005

Temel sorun şurdadır: Sahipli yazılımlarda, lisans için belirli bir miktar ödeseniz de, hiçbir zaman o yazılıma gerçekten sahip olamazsınız. Ödediğiniz lisans parası sadece "sınırlı" kullanım hakkı içindir. Dolayısıyla varolan copyright yasaları çerçevesinde yazılımı arkadaşlarınızla paylaşma gibi bir hakkınız yoktur. Özgür yazılımda ise yazılım herkesindir. Arkadaşlarınızla dilediğiniz gibi paylaşırsınız.

Dikkat Hırsız Var: Microsoft Office

Fikir Hırsızları[1]... Microsoft'un 2000 poundluk kısa film yarışmasının adı. Fikir Hırsızları, sizin yaratımınızı veya buluşunuzu çalan, bundan kar eden insanlar hakkında. Microsoft soruyor:

"Düşünün bir... Başkası sizin çalışmalarınıza el koyuyor, onu kendi mülkiyetine geçiriyor. Nasıl hissederdiniz? Ne yapardınız? Bilmek istiyoruz!"

Microsoft hazırladığı yarışma posterinde:

"Kafanızın içindeki fikirlerin çalınması bilim-kurgu romanlarını anımsatıyor. Ama bu gerçekten oluyor. Hem de sürekli oluyor" diyor.

Bu sözler bize Bill Gates'in 1976'da bilgisayar meraklılarına yazdığı açık mektubu anımsatıyor. Gates, BASIC'i kopyalayıp çoğaltan bilgisayar meraklılarını hırsızlıkla suçluyor, yazılımın da donanım gibi bir bedeli olduğunu söylüyordu. Yazılım paylaşılamazdı. Aslında 70li yılların ikinci yarısı yazılım dünyasının paylaşım kültüründe bir sona işaret ediyordu. Artık yazılım da mülkiyet kanunları çerçevesinde değerlendirilecekti.

Özgür Yazılım Hareketi'nin kurucusu Stallman ise Yazılım Niçin Özgür Olmalı[3] başlıklı yazısında sahipli (proprietary) yazılımların yarattığı toplumsal bozulmaya dikkat çekiyordu:

"Bir arkadaşınız sizden elinizde olan bir programı istediğinde ona verirsiniz, var olan yasalar karşısında suçlu duruma düşersiniz. Ama yasalardan çekinip, arkadaşınıza ihtiyacı olan yazılımı vermezseniz de arkadaşlık ilişkileriniz zarar görür."

Temel sorun şurdadır: Sahipli yazılımlarda, lisans için belirli bir miktar ödeseniz de, hiçbir zaman o yazılıma gerçekten sahip olamazsınız. Ödediğiniz lisans parası sadece "sınırlı" kullanım hakkı içindir. Dolayısıyla varolan copyright yasaları çerçevesinde yazılımı arkadaşlarınızla paylaşma gibi bir hakkınız yoktur. Özgür yazılımda ise yazılım herkesindir. Arkadaşlarınızla dilediğiniz gibi paylaşırsınız.

Özgür yazılım ve sahipli yazılım, mülkiyet ilişkileri çerçevesinde değerlendirildiğinde kolayca görülür ki "hırsızlık" kavramı özgür yazılımın doğasına aykırıdır ama sahipli yazılıma içseldir. Hatta şunu rahatça diyebiliriz: "Hırsızlık" kavramı, sahipli yazılımla ortaya çıktı.

Bu bağlamda, bugün, var olan Fikri Mülkiyet Hakları'na göre yazılımın kopyalanması hırsızlıktır. Gates, 1976'de bilgisayar meraklılarını uyarırken de bugün "Düşünce Hırsızları" yarışması yapılırken de haklıdır. "İyi arkadaş"lar, yasaları hiçe sayarak Microsoft'un çitleri

üzerinden atlamakta, bahçedeki ağaçlardan topladıkları elmaları arkadaşlarıyla paylaşmaktadırlar. Bir diğer deyişle Microsoft'a ait olan yazılım, "iyi arkadaş", "kötü vatandaş"larca çalınmaktadır. Buradan,

"mal sahibi,
mülk sahibi,
hani bunun ilk sahibi?"

deyip, yeni bir tartışmaya girilebilir. Sonra da Microsoft'un çitlerinden atlayıp elmaları çalmak mubah mıdır, deyip tartışma etiksel bir boyuta da çekilebilir. Ama uyaralım, Microsoft isterse bal gibi de yakalar "iyi arkadaşları", sonra da onlara "kötü" şeyler yapar. Örneğin Çin'in Dünya Ticaret Örgütü'ne girmesinin önkoşullarından biri, yazılım ürünlerine ait lisans ücretlerinin ödenmesiydi. Böyle bir zorunluluk/yaptırım Türkiye'nin başına da gelebilir.

Tabi herkes çitlerin üstünden atlamıyor Türkiye'de. Ücretini ödeyerek kapıdan geçenler de var. Özellikle kamuda sahipli yazılımlara akan dolarların haddi hesabı yok. Ama korsan ya da yasal yazılım kullananların farkında olmadığı bir durum var. Simdi Microsoft'un fikrini çalmış gibi olacağız ama Microsoft Office, sahipli yazılımların çoğu gibi hırsızlık yapıyor, fikirlerinizi çalıyor: "Kafanızın içindeki fikirlerin çalınması bilim-kurgu romanlarını anımsatıyor. Ama bu gerçekten oluyor. Hem de sürekli oluyor"

Bu hırsızlıkta, tabi ki hırsızın da suçu var. Ama suçun büyüğü evsahibinin. Bu yazıda öncelikle evsahibinin fikirlerini nasıl çaldığı anlatılacak. Konunun daha kolay anlaşılması için de Microsoft Word örnek alınacak. Önümüzdeki hafta ise Microsoft Office yerine kullanabileceğiniz Open Office anlatılacak.

Format Savaşları

Geçtiğimiz günlerde sendika.org'da tarayıcı savaşlarına (bkz. Internet, Web Tarayıcılar ve Firefox) yer verildi. Özgür Yazılım ve Sahipli yazılım aslında iki ayrı kültürdür. Bu iki ayrı kültür arasındaki çatışma farklı bağlamlarda farklı biçimler alır. Format savaşları ise daha çok iki taraf arasında bir soğuk savaş andırır. Bir yandan sahipli yazılımlar, sahipli/kapalı formatlarıyla enformasyonu üretenlerin elinden yavaş yavaş çalarlar; diğer yandan da Özgür Yazılım/Açık Kaynak Kod (ÖY/AKK) dünyası enformasyonu gerçek sahiplerine tekrar iade eder.

Sahipli yazılım size ait enformasyonu nasıl çalar? ÖY/AKK bunu size nasıl iade eder? Enformasyonunuzu hiç çaldırmasanız daha iyi olmaz mı?

Önce enformasyondan neyi kastedtiğimizden başlayarak hırsızlığı adım adım anlatalım.

Bu yazıda, enformasyon, yaratıcı her türlü çalışmayı temsilen kullanılıyor: yazdığınız herhangi bir makale, roman, günlük; hükümet raporları; proje çizimleri; kamerayla çektiğiniz görüntüler; çizdiğiniz haritalar.

Diyelim ki, bir kamu kuruluşunda çalışıyorsunuz. İçinde bir sürü tablo olan geniş kapsamlı bir rapor hazırlayacaksınız. Sonra da bu raporu diğer kamu kuruluşları ve isteyen vatandaşlarla paylaşacaksınız.

Raporun içinde daha önce yaptığınız araştırmalar, istatistikler var. Kuşkusuz bunun için bir-iki ay kütüphanelerde çalıştınız. Biz buna enformasyon diyelim. Henüz sayısal ortamda

ifade etmediniz, sizin çalışmanızın doğrudan ürünü.

Elinizde Microsoft Office'in son dağıtımı, Office 2003 var. Yüksek lisans ücretini (!) ödediğiniz MS Word programınızla raporunuzu yazmaya başladınız. Raporunuzu yazmanız saatlerinizi aldı. .doc uzantılı olarak kaydettiniz. Enformasyon'un sayısal ortamda ifade edilmiş şekline de "enformasyonun formatlanması" diyelim. Özetle, yaptığınız araştırmaları MS Word ile yazdınız ve bu programa ait formatta, .doc uzantısıyla kaydettiniz. Bir sonraki sabah, raporu ilgili kamu kuruluşlarına ve daha önce talep etmiş vatandaşlara e-posta yoluyla iletacaksınız. Ancak işler yetişmedi, evdeki bilgisayarınızda raporda birkaç düzeltme yapmak istiyorsunuz. Eve gittiniz, eski bir MS Office sürümüyle raporu açmaya kalktınız, doğru açılmadı. Eski sürüm, yeni sürümdeki bazı özellikleri desteklemediğinden raporun bazı yerlerinin bozulmuş olduğunu gördünüz.

Daha sonra ilgili kamu kuruluşlarına yolladınız. e-postalar gelmeye başladı: Rapor hiç açılmıyor! Artık gönderdiğiniz e-postalarda şöyle yazmaya başladınız: Bu rapor ancak şu versiyondan sonraki MS Office'de düzgün açılmaktadır... Aradan bir ay geçti. Bir öğrenci, sizin raporunuza ihtiyaç duydu. MS Word'e para verecek kadar zengin değil, korsan yazılım kullanmayı da doğru bulmuyor; Open Office kullanıyor. Siz öğrenciye yardımcı olmak istiyorsunuz, ama elinizden birşey gelmiyor.

Üretenin, ürettiği/yarattığı şeye sahip olması en doğal durumdur. Ama yukarıdaki örneğe bir gözatalım:

- 1- Raporu siz hazırlamıştınız. Ama evdeki bilgisayarınızda düzgün açamadınız.
- 2- Diğer kuruluşlarla çalışmanızı paylaşmak istemiştiniz, olmadı.
- 3- Lisanslara ödeyecek parası olmayan öğrenciye, çok istemenize rağmen yardımcı olamadınız.

Soru: Hazırladığınız raporun hala size ait olduğunu düşünüyor musunuz? Kimseyle paylaşmadığınız gibi kendiniz evde doğru düzgün açamadınız bile. Maaşını devletten alan bir kamu çalışanıydınız. Ama devlete vergi verip, Microsoft'a lisans parası ödemeyen vatandaşlar sizin çalışmanızdan faydalanamadı.

"Düşünün bir... Başkası sizin çalışmalarınıza el koyuyor, onu kendi mülkiyetine geçiriyor." En azından sizin kendi üretiminize ortak oluyor. Hatta bu ortaklık için, yani enformasyonunu Microsoft'a kaptırmak için bir de üstüne para verdiniz. Yine Microsoft'un sözlerini çalalım: "Ne hissediyorsunuz?"

Aslında Microsoft Office'in ya da diğer sahipli yazılımların klasik bir stratejisi ile karşı karşıyayız. Kendi ürünleriyle bilişim dünyasındaki standartları belirle, kullanıcıları kendi ürünlerinde koyduğun standartlara uymaya zorla. Böylece X kamu kurumu MS Office kullanıyorsa, Y kurumu da onu kullanmak zorunda kalabilir. Vatandaş da şimdilik korsan yazılım kullansın, daha sonra lisans ücretleri toplanır.

Bu stratejinin temel öğeleri de aşağıdaki gibidir[5]:

- 1- Dosya formatı kapalı ve olabildiğince karmaşık yapılıdır. Formatın yapısı belgelendirmez, yani kamuya açık hale getirilmez. Tersine mühendisliğin önüne geçebilmek için sürekli formatın yapısı değiştirilir. Böylece başka programlar dosya formatının yapısını tam çözümleyemez ve kendi programları için okunur kılamaz. (Örneğin normal şartlar altında Open Office, MS dokümanlarını açabilir. Ama işin içine MS'in ek özellikleri girdiğinde sorunlar yaşanabilmektedir. Artı MS sürekli biçim değiştirerek takip edil(e)mez hale

gelmeye çalışmaktadır.)

2- Formatta patent hakkı iddia edilir. Bu durumda formatın yapısı bilinse bile firmaya bağımlı kalınır. (Bunun en güzel örneği gif formatı üzerinde talep edilen patent hakkıdır.)

3- Ticari dünyada sahipli formatlar moda/yaygın hale getirilir. (Bilinçli ya da bilinçsiz, Sahipli WMA formatı yaygınlaştırılır, OGG gibi özgür ses formatları ise kullanılmaz)

4- Kamu sektörü yöneticileri karar verirken, kamu yararını düşünmeden sektörde faaliyet gösteren firmaların görüşlerine dayanarak bir standart oluşturur. Herhangi bir firmanın formatı yaygın kullanıldığı için, firmaların kamu sektörü yöneticilerine yaptığı kulislerin de etkisiyle, kamu bir firmasının ürününü resmi ya da fiili olarak standart kabul eder.

ÖY/AKK'nin bu stratejiye tepkisi ise kaynak kodunda olduğu gibi formatın da Özgür ve Açık olması olmuştur. Bunun için yukarıdaki strateji tersine çevrilir:

1- Formatlar standartlaştırılır. Herkesin ulaşabileceği/anlayabileceği hale getirilir. Uygulama yazılımı ile enformasyon formatı birbirinden bağımsız hale getirilir. Sahipli yazılımların formatları, yüzde yüz olmasa da ÖY/AKK ile de okunur hale getirilir. Böylece sahipli yazılım kurbanlarına geçiş süreci için yardım eli uzatılır.

2- Patentli formatlardan kaçınılır. Örneğin, gif gibi formatlar kullanılmaz; onun yerine ÖY/AKK dünyasının png gibi formatları kullanılır.

Bu bağlamda, OASİS'in [6], formatların standartlaştırılmasına dair çalışmaları önemlidir. Üretenin, ürettiğine sahip olabilmesi için enformasyonun saklama formatının bir firmanın mülkiyetinde olmaması gerekir. Tam da bu nedenle, Avrupa Birliği, belgelerini (yeniden) ele geçirme hareketi başlatmıştır[7].

"Belgeler üretenin olsun" hareketi Türkiye'de genel bir bilişim politikası haline gelir mi, bilinmez. Ama o vakte kadar bizim de "hırsız" ya da "hırsızlara" karşı yapabileceklerimiz vardır.

Gelecek hafta, bu yapabileceklerimize yer vereceğiz.

Bugünden bir ipucu verecek olursak, *"MS Office'i kaldırabilir, yerine Open Office kurabilirsiniz."*

Kaynaklar:

[1] Thought Thieves, son erişim 16 Mayıs 2005, <http://www.msn.co.uk/thoughtthieves/>

[2] Rebel Code

[3] Why Software Should Be Free, son erişim 16 Mayıs 2005, <http://www.gnu.org/philosophy/shouldbefree.html>

[4] Fioretti, M., Format Wars, Free Software Magazine, sayı 2

[5] Hancock, T., Free file formats and the future of intellectual freedom, Free Software Magazine, sayı 2

[6] <http://www.oasis-open.org/specs/index.php>

[7] <http://europa.eu.int/idabc/>